

Mediasisältöjen tulkintatyökalu

Apukysymyksiä ja tehtäviä mediasisältöjen tulkitsemiseen

Mediataitopiirakka ©Netikäs

Eläkeliitto, Ikäihmisten mediataitojen ja toimijuuden tukeminen digitaalisten oppimisympäristöjen sekä asiantuntijayhteistyön kautta -hanke (2021)

Teksti: Sanna Tuominen

Rahoittaja: Opetus- ja kulttuuriministeriö

Kulttuuri ja tulkinta

Kulttuuri

- Minkä tyyppistä kulttuuria tarkastelusi kohteena oleva media edustaa?
- Millaisen kulttuurin edustajille se on suunnattu?
- Millaisia vaikutuksia kulttuurilla on median tuottamiin sisältöihin?

Tulkinta

- Millaisia tulkintoja sinulla herää jostakin yksittäisestä tarkastelemasi median sisällöstä?
- Miten arvioit oman taustasi vaikuttavan tulkintoihisi?
- Millaisia erilaisia tulkintoja voisit kuvitella jollakulla itseesi nähden taustaltaan erilaisella ihmisellä heräävän samasta sisällöstä?

Arvottaminen

- Millaisia arvotuksia (kuten hyvä tai huono, oikein tai väärin, kaunis tai ruma, jne.) huomaat tekeväsi jostakin yksittäisestä tarkastelemasi mediasisällöstä?
- Miten arvioit oman taustasi vaikuttavan arvotuksiisi?
- Millaisia erilaisia arvotuksia voisit kuvitella jollakulla itseesi nähden taustaltaan erilaisella ihmisellä heräävän samasta sisällöstä?

Tehtävä: Tarkastele hetki jonkin sinulle mieluisan median mediasisältöjä. Pohdi ensin, miksi kyseinen media sisältöineen puhuttelee sinua? Tulkitse sitten sisältöjä kriittisesti ja moninäkökulmaisesti, esimerkiksi tarkoituksellisesti median ja sen sisältöjen heikkouksia listaten ja yleistietosi pohjalta toisenlaisia näkökulmia listaten kuin, mitä kyseisen median ja sen sisältöjen kautta tulee esiin.

– Tehtävän tarkoituksena on muistuttaa mediamakumme heikkoudesta, eli siitä, ettemme välttämättä aina muista ja huomaamme suhtautua kriittisesti arvioiden medioihin ja mediasisältöihin, jotka koemme myönteisesti.

Sisällön luonne ja arviointi

Sisällön luonne

- Onko jokin tarkastelemasi mediasisältö faktaa, fiktiota, jotain tältä väliltä tai kenties molempia yhdistelevää?
- Käykö tarkastelemastasi mediasisällöstä ilmi, millaiseen tietoon (tutkittu tieto, kokemustieto, tietotaito) se perustuu? Vai/ja...
- ...perustuuko sisältö joko osin tai kokonaan johonkin muuhun kuin tietoon (esim. arvelut, olettamukset, mielipiteet, arvotukset, uskomukset, kuvitelmat, tms.)?

Markkinointi

- Onko tarkastelemasi mediasisältö selkeästi mainontaa tai markkinointia?
- Arvioi tarkkaan sisältääkö tarkastelemasi mediasisältö mainonnallisia tai markkinoinnillisia elementtejä, vaikei se olisikaan selkeä mainos tai ilmoitus?
- Mikäli mediasisältö sisältää mainontaa tai markkinointia jossain muodossa, tutki 1) kuka yrittää vakuuttaa ja kenet, 2) millaisin keinoin ja perustein?

Tyyli

- Millaista lajityyppiä jokin tarkastelemasi mediasisältö edustaa?
- Millaisia vaikutuksia lajityypillä on tarkastelemasi mediasisällön tulkintaan?
- Millaisia kerronnan keinoja tarkastelemassasi mediasisällössä käytetään?
- Miten kerronnan keinot vaikuttavat sisällön kokemiseen ja tulkintaan?

Tehtävä 1) Mikäli lajityypit ovat sinulle vieraita, tutustu niihin. Lajityypit vaihtelevat riippuen sisällöstä (viestintä, kirjallisuus, elokuvat). Pohdi, millaisin tavoin lajityyppien kautta voidaan pyrkiä vaikuttamaan tunteisiimme – ajatteluamme – toimintaamme myönteisesti? kielteisesti?

Tehtävä 2): Mikäli kerronnan keinot ovat sinulle vieraita, tutustu niihin. Kerronnan keinoja on monenlaisia ja ne vaihtelevat riippuen kerronnan tavasta (kirjallinen, kerronnallinen, kuvallinen, äänellinen). Pohdi, millaisin tavoin kerronnan keinojen ja kerronnan tapojen kautta voidaan pyrkiä vaikuttamaan tunteisiimme – ajatteluamme – toimintaamme, myönteisesti? kielteisesti?

Luotettavuus

- Onko tarkastelemasi mediasisältö luotettavaa, entä totuudenmukaista? Vai...
- onko sisällön tarkoitus luonteensa puolesta jokin muu, esim. fiktion kautta elähdyttäminen? (jolloin sisältöä tulee arvioida toisin perustein)
- Mikäli luotettavuus ja totuudenmukaisuus ovat sisällön luonteen kannalta oleellisia, arvioi onko sisällön tuottaja luotettava viestimään kyseisestä sisällöstä,

esim. asiantuntemuksensa perusteella, joka on esimerkiksi sisällön yhteydessä selkeästi esitetty, ja/tai tarkistettavissa, joka kytkeytyy aihealueeseen?

- Arvioi myös onko sisällön totuudenmukaisuus osoitettu, esim. riittävän vakuuttavien todisteiden kautta, kuten puolueettomat ja laadukkaat tutkimustulokset, muu selkeästi esitetty ja avattu todistusaineisto?

Tehtävä: Mikäli tutkimusten luotettavuuden arviointi on sinulle vierasta, tutustu tieteellisen tutkimuksen arviointikriteereihin. Kriteerejä on useita riippuen tutkimusaiheesta, -kohteesta sekä tieteenalasta. Lisäksi on joitakin yleisiä tutkimusten luotettavuuden kriteerejä, kuten onko tutkimusaine ylipäättään järkevä ajatellen aihealuetta laajemmin? Kuinka tarkkaan ja monipuolisesti tutkimus on tuottanut tietoa tutkimastaan aiheesta? Kuinka laajaan tutkimusotokseen tai -aineistoon tutkimus pohjaa väitteensä suhteessa ilmiön laajuuteen todellisuudessa? Pohdi, millaisin tavoin tutkimustulosten kautta voidaan pyrkiä vaikuttamaan tunteisiimme – ajatteluamme – toimintaamme myönteisesti? kielteisesti?

Tehtävän tavoitteena on lisätä kriittisyyttä todisteita kohtaan. Esimerkiksi tutkimus itsessään ei automaattisesti kerro luotettavuudesta tai totuudenmukaisuudesta, koska tutkimusta tehdään myös tarkoitushakuisesti, esimerkiksi jonkun tahon intressien kannalta halutunlaisille tuloksille tieteellistä näyttöä valikoiden tuottaen.

Sisällön tuottaminen ja vaikuttaminen

Taustavaikuttimet

- Kuka, ketkä tai mikä laajempi taho (eli sisällön tuottaja) on laatinut jonkin tarkastelemasi mediasisällön – millainen on sisällön tuottajan tausta?
- Millaisia kaupallisia, poliittisia ja/tai ideologisia pyrkimyksiä sisällön tuottaja tai tuottajat yrittävät kaiken kaikkiaan edistää? (Etsi tietoa laajasti, älä tyydy vain kuvaan, joka tarkastelemasi yksittäisen mediasisällön perusteella muodostuu)

Kohdentaminen

- Kenelle tarkastelemasi mediasisältö on suunnattu – miten se näkyy sisällön muodossa, tyylissä, kerronnan keinoissa?
- Mitä (mahdollisesti monenlaisia asioita) tarkastelemasi sisällön avulla viestitään – millaisia tunteita, kokemuksia, ajatuksia, toimintaa, pyritään herättämään?

Intressit

- Miksi tarkastelemasi sisältö on juuri sellainen kuin on – mitä sisältö kertoo sisällön tuottajan intresseistä?
- Mitä sisällössä jätetään viestimättä ajatellen aihetta kaikessa laajuudessaan?
- Miten sisällön tuottajan tekemät valinnat ja rajaukset (eli se mitä on päätetty viestiä ja jättää viestimättä) vaikuttavat sisällön perusteella syntyvien käsitysten yksipuolisuuteen – monipuolisuuteen, kapea-alaisuuteen – laaja-alaisuuteen, totuudenmukaisuuteen?
- Millaisia puhe- ja muita ilmaisutapoja sisällön tuottaja käyttää?
- Miten sisällöntuottaja pyrkii vaikuttamaan puhe- ja muilla ilmaisutavoillaan viestinnän kohteisiin (tunteisiin, kokemuksiin, käsityksiin, toimintaan?)

Tehtävä: Mikäli puhe- ja muut ilmaisutavat ovat sinulle vieraita tai sinulla ei ole niistä selkeää käsitystä, tutustu niihin. Puhetapoja on monenlaisia tahdiltaan nopeasta hitaaseen, voimakkuudeltaan kuuluvasta hiljaiseen, artikuloinniltaan selkeästä epäselvään ja ne vaihtelevat myös yleiskielestä murteisiin, asiantuntijakielestä ”kansankieliseen”, asiakielestä ”kuvakieliseen”, jne. Muita ilmaisutapoja ovat esimerkiksi ulkoisen olemuksen muokkaaminen, esiintymistavat ja esiintymisympäristövalinnat esimerkiksi videoilla. Ilmaisutavoilla on suuri vaikutus viestinnän kohteisiin ja siksi monet valitsevat ja harjoittelevat ilmaisutapoja tietoisesti ja taitavimmat myös vaihtelevat niitä sujuvasti tilanteen ja kohderyhmän mukaan muuntautuen. Arvioi itsekriittisesti tarkastellen, millaisten puhe- ja muiden ilmaisutapojen huomaat vetoavan sinuun ja pohdi, mistä mieltymyksesi johtuvat?

Tehtävä: Argumentointi eli perusteleminen on merkittävä osa vaikuttamista. Tehokkaassa argumentoinnissa vedotaan samaan aikaan useisiin asioihin, kuten

järkeen, tunteisiin ja moraaliin vastaanottajan vakuuttamiseksi ja puolelle saamiseksi. Tarkastele useita mediasisältöjä ja tutki millaisia argumentointitapoja niissä käytetään? Tarkkaile myös omia reaktioitasi ja kirjaa millaisten argumentointitapojen huomaat vaikuttavan sinuun tehokkaimmin?

Argumentointitapoja ovat esimerkiksi:

- vedotaan tietoon ja todistettaviin asioihin
- vedotaan enemmistön tahtoon tai yleiseen mielipiteeseen
  - *Pohdi tekeekö se, että moni on samaa mieltä, tavoiteltavan asian?*
- vedotaan auktoriteettiin
  - *Pohdi mihin auktoriteetin voima perustuu ja keille taho on auktoriteetti?*
- vedotaan arvoihin
  - *Pohdi ketkä jakavat kyseiset arvot ja siten keihin kyseisiin arvoihin vetoaminen vaikuttaa?*
- vedotaan erityisyyteen, uutuuteen, ainutkertaisuuteen, korvaamattomuuteen
  - *Pohdi mistä näkökulmasta asia esitetään erityisenä ja tekeekö se asiasta paremman tai tärkeämmän kuin muut?*
- vedotaan kokemukseen
  - *Pohdi onko kokemus yleistettävissä?*
- vedotaan tunteisiin
  - *Pohdi kuinka paljon todellisuuspohjaa esimerkiksi uhkakuvilla tai toiveiden täyttymismahdollisuuksilla on?*
  - *Mieti, miksi juuri kyseinen asia nostattaa tunteita?*
- esitetään mielipide faktana
  - *Pohdi onko väitetty asia todella fakta, esim. tieteellisesti tai riittävän monen kokemuksen kautta todistettu oikeaksi?*
- hyökätään henkilöä vastaan
  - *Pohdi vaikuttavatko henkilökohtaiset ominaisuudet oikeasti asiaan?*
- kiistetään arvo, vähätellään
- vasta-argumentoidaan kumoamalla väite loogisesti
- vasta-argumentoidaan vaatimalla todisteita
  - *Pohdi, jos jotain ei ole todistettu, tekeekö se asiasta epätoden vai esimerkiksi epävarman?*
  - *Miten asiaan vaikuttaa, onko tarjolla esimerkiksi kumoavia todisteita?*

Tehtävässä käytetty lähde: Kivelä R. (27.1.2020). Argumentaation tavat. Haettu osoitteesta <https://peda.net/p/RailiK/%C3%A4i4-ib16hl-kivr/t2ajr/at>

Sisältöjen kuluttaminen ja valvetuneisuus

Yleisiä pohdintatehtäviä:

1. *Miten jäsenät, arvioit ja hallitset mediasisältöjä? Onko toimintasi tietoista vai tiedostamatonta, tai osin molempia?*
  - a. Hahmotatko asiakokonaisuuksia vai kaipaanko harjoitusta?
  - b. Erotatko pääasiat yksityiskohdista? Entä tärkeät vähemmän tärkeistä?
  - c. Hallitsetko sinä sisältöjä vai hallitsevatko ne sinua, tai sekä että?
  - d. Kulutatko sisältöjä kohtuudella, liikaa, liian vähän? Onko sisältöjen kuluttaminen sopivassa suhteessa muuhun elämääsi?

2. *Miten suhteutat uusia sisältöjä omiin aikaisempiin tietoihisi, käsityksiisi, kokemuksiisi? Miten muokkaat tietojasi, käsityksiäsi, kokemuksiasi uusien sisältöjen pohjalta? Esimerkiksi kohdatessasi uutta tietoa, eriäviä käsityksiä, toisenlaisia kokemuksia:*
  - a. ...tyrmäätkö ne saman tien, koska ne poikkeavat omistasi?
  - b. ...otatko ne omiksesi sellaisinaan, koska ne on esitetty mediassa?
  - c. ...pysähdytkö arvioimaan kriittisesti aiempia tietojasi, käsityksiäsi, kokemuksiasi?
  - d. ...pysähdytkö arvioimaan kriittisesti mediasisältöjä, ennen kuin otat ne tai osia niistä omiksesi?
  - e. Arvioi lisäksi kaiken kaikkiaan, mihin nykyiset tietosi perustuvat, entä käsityksesi ja kokemuksesi? Millaisia vahvuuksia ja heikkouksia niissä näet? Miten esimerkiksi koulutus- ja/tai ammattitaustasi sekä muut elämäkokemuksesi vaikuttavat kykyihisi arvioida mediasisältöjä toisaalta sinulle tutuilla osa-alueilla ja toisaalta sinulle vierailta osa-alueilla?

3. *Millainen on oma mediamakusi? Esimerkiksi, millaiset mediat, mediapersoonat ja mediasisällöt kiinnostavat sinua, mitkä eivät? Mitä ja keitä seuraat?*
  - a. Mistä arvioit mediamakusi kumpuavan ja miksi?
  - b. Millaisia vaikutuksia mediamauhallasi on maailmankuvaasi? Miten se muokkaa tunteitasi, vaikuttaa kokemuksiisi, rajaa ajatteluasi, ohjaa toimintaasi?
  - c. Arvioi itsekriittisesti näetkö tarvetta mediamakusi muokkaamiseen?

4. *Millainen päätöstentekijä ja kansalaisvaikuttaja olet? Teetkö esimerkiksi äänestyspäätöksesi kriittiseen tulkintaan vai mututuntumaan perustuen?*
  - a. Otatko selvää esimerkiksi poliittisten väitteiden perusteista vai luotatko "sokeasti" poliitikkojen asiantuntemukseen?
  - b. Onko kriittisellä tulkinnalla ylipäättään osaa päätöksenteossasi, vai perustuuko se muihin asioihin, kuten mieltymyksiin?

- c. Vaikutatko muiden äänestyskäyttäytymiseen esimerkiksi omia näkemyksiäsi ja kantojasi esille tuomalla? Arvioi itsekriittisesti, mihin omat näkemyksesi ja kantasi perustuvat?
- d. Missä määrin käytät kansalaisvaltaasi, vai jätätkö sen käyttämättä? Arvioi itsekriittisesti, mihin käyttäytymisesi perustuu ja mitkä ovat seuraukset?

Tehtävä: Tutustu johonkin mediaan, joka poikkeaa omasta mediamaustasi ja tulkitse sen sisältöjä paitsi kriittisesti myös sen hyvät puolet huomaten eli avarakatseisesti ja moninäkökulmaisesti. Pohdi myös, mistä syistä kyseinen media sisältöineen puhuttelee joitakuita.

– Tehtävän tarkoituksena on laajentaa omaa mediamakua ja lisätä ymmärrystä erilaisista mediamauista, eli ohjata näkemään arvoa ja hyviä puolia myös medioissa ja mediasisällöissä, jotka eivät luonnostaan puhuttele itseämme.

Medioiden viestit ja elinehdot

Viestit

- Millaisia viestejä jokin tarkastelemasi yksittäinen mediasisältö välittää – arvioi kriittisesti onko tai ovatko jotkin sisällön viesteistä kyseenalaisia ja miksi?
- Millaisia viestejä jokin tarkastelemasi yksittäinen mediasisältö välittää – arvioi kriittisesti sisältävätkö viestit stereotyyppioita (yleistyksiä ilmiöistä, ihmisistä tai eläimistä, muista asioista)?

Omistajuus

- Kuka tai ketkä omistavat tarkastelusi kohteena olevan median? Millaisia omistaja tai omistajat ovat ja millainen vaikutus heillä on kyseisen median sisältöihin?
- Millainen on tarkastelusi kohteena olevan median sisältöjen tuotantoprosessin kulku, esim. aikataulu, työntekijöiden välinen hierarkia, päätösvalta? Miten tuotantoprosessi vaikuttaa kyseisen median tuottamiin sisältöihin?
- Mieti medioita ja mediapersoonia suuryhtiöistä aina yhden hengen medioihin ja pohdi, millä tavoin erilaisten medioiden sisällön tuottamista säännellään?

Erottautuminen

- Millaista ilmeistä mainontaa tarkastelusi kohteena olevassa mediassa esiintyy?
- Miten tarkastelemasi media markkinoi itseään, esimerkiksi sisältöjensä kautta profiloitumalla ja erottautumalla?
- Millainen vaikutus profiloitumisella on kyseisen median tuottamaan sisältöön ja sisällön kirjoon?
- Mieti medioita ja mediapersoonia ja pohdi, millaisia erilaisia arvoja eri mediat ja mediapersoonat edustavat ja välittävät?

Tehtävä: Kokeile toimia, kuten mediasisällöntuottaja. 1) Perusta kuvitteellinen mediataho, joka on profiloitunut jollain tietyllä tavalla. 2) Kuvittele olevasi kyseisen median päätoimittaja ja laadi jokin yksittäinen mediasisältö itsellesi tärkeästä aiheesta, mutta 3) ennen sisällön laatimista huomioi, miten laadit sisällön siten, että se sopii mediatahosi profiiliin ja 4) mieti myös, miten laadit sisällön siten, että se on myyvä kyseisen median ostajakuntaa ajatellen, keitä he sitten mielestäsi ovatkaan. 5) Anna itsellesi aikaraami, jonka puitteissa sinun on tuotettava kyseinen sisältö. 4) Laadi sisältö aikarajaan mennessä.

– Tehtävän tarkoituksena on oppia ymmärtämään median toiminnan peruseriaatteita ja oppia näkemään mediasisältöjen läpi sisällön laatijan huomioiden ja taakse sisällön tuottamisen taustarakenteet ja raamit huomioiden.

Monet mediat ja mediakasvatus

Tehtävä: Arvioi itseäsi kriittisesti...

1) Millainen mediakasvaja olet?

- a. Kulutatko, käytätkö ja tuotatko mediaa sen kummemmin asiaa ajattelematta?
- b. Vai itsekasvatatko itseäsi tietoisesti omaa mediankulutustasi, mediankäyttöäsi ja mediantuottamistasi kehittäen?
  - Tunnistatko kehittämiskohteita omassa mediankulutuksessasi, mediankäytössäsi ja mediantuottamisessasi?
  - Opetteletko uutta havaitessasi puutteita osaamisessasi?
  - Hiotko ja harjoitatko olemassa olevia taitojasi paremmiksi?

2) Millainen mediakasvattaja olet?

- a. Oletko mielestäsi vain mediankuluttaja, mediankäyttäjä ja/tai mediantuottaja, muttet mediakasvattaja?
- b. Vai tiedostatko roolisi mediakasvattajana (joita siis kaikki ihmiset tiedostamattaankin ovat) ja kiinnität huomiota siihen, millainen mediakasvattaja olet?
  - Tiedostatko, että oman mediaan liittyvän ajatusten ja tunteiden ilmaisusi sekä mediatoimijuutesi muotojen kautta vaikutat väistämättä muihin ihmisiin kuten mediakasvattaja?
  - Kiinnitätkö tietoisesti huomiota siihen, millaisia ajatuksia ja tunteita välität mediasta muille ja millaiseen mediatoimijuuteen ohjaat muita oman mediatoimijuutesi kautta?
  - Tunnistatko vastuusi mediakasvattajana suhteessa muihin, kuten ikätovereihisi, lapsiisi, lastenlapsiisi ja pyritkö toimimaan vastuullisena mediakasvattajana?
  - Seuraatko mediaympäristöjen muuttumista ja oletko aidosti sekä avoimin mielin kiinnostunut mediakulttuurien kehityksestä ja muiden mediakäytöstä, vaikka ne poikkeaisivat merkittävästi omastasi?
  - Ohjaatko muita ihmisiä, joiden kanssa olet tekemisissä, analyttiseen mediaympäristöjen tarkasteluun ja tuetko moninäkökulmaisten, kriittisten tulkintataitojen kehittymistä.